

Herformulering tussen-n-regel 1954

D.S.P. Mantione

September 2006

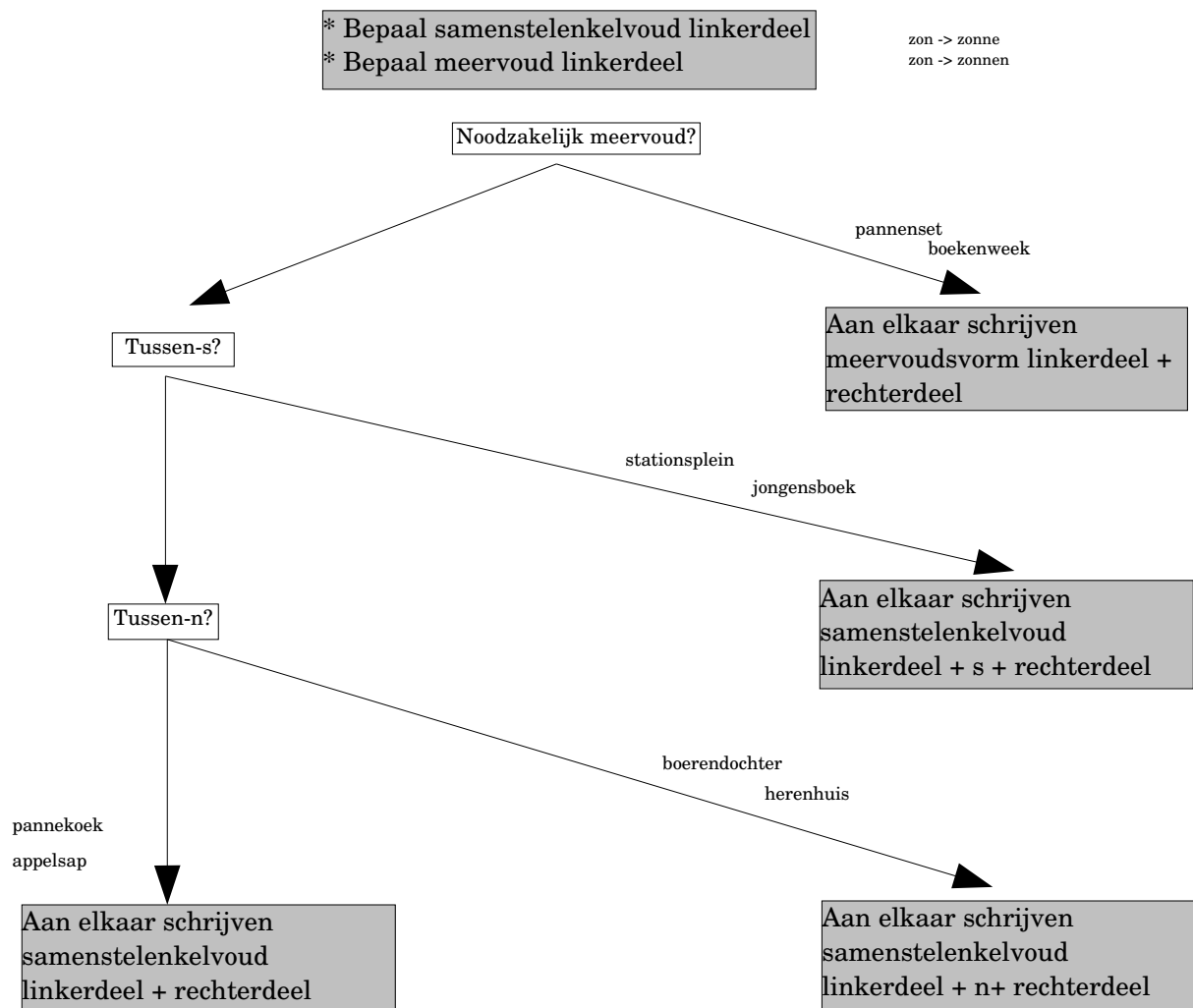
De tussen-n-regel 1954 leidde in het algemeen tot zeer acceptabele woordbeelden, echter bij veel woorden was ruimte voor interpretatiekwesties. Dat had tot gevolg dat het toepassen van de regel bij veel woorden tot aanvechtbare spellingen leidde.

Dit documentje doet een poging de regel 1954 anders op te schrijven in een poging een aantal heikele spellingskwesties uit te bannen.

Het samenstelproces

Een woord samenstellen is een proces, een algoritme feitelijk. Dat algoritme wordt niet uitgevoerd door een computer, maar door een ademende en denkende taalgebruiker. Een samenstelregel beschrijft dit algoritme dus zo goed mogelijk, met als doel dat de taalgebruiker dit gemakkelijk kan aanleren en toepassen.

Het lijkt daarom verstandig het samenstelproces in kaart te brengen, zodat we goed kunnen zien wat onze tekst dient te bereiken. Dat doen we hier in een voor iedereen begrijpelijke vorm, een plaatje:

Bovenstaand plaatje maakt onderscheid tussen een n die het gevolg is van meervoud (pannenset), en een n die er om andere redenen tussen komt (boerendochter). Alleen de laatste beschouwen we in dit document als tussen-n.

Dit is in overeenstemming met de populaire zienswijze dat de tussen-n niet bestaat. Het plaatje volgt die redenering, maar alleen voor de noodzakelijke meervouden. Er bestaat wel degelijk een tussen-n in woorden als boerendochter en herenhuis, die zeker niets met meervoud te maken heeft.

Vaststellen van het enkelvoud en meervoud

In het plaatje beginnen we bij het vaststellen van het enkel- en meervoud. Het enkelvoud is hier bijzonder omdat een aantal woorden als zij als linkerdeel gebruikt worden een tussen-e veroorzaakt. Sommige woorden, zoals "tafel" veroorzaken geen tussen-e, zoals in "tafelpoot", ander woorden doen dat wel, zoals "slak", bijvoorbeeld "slakkegangetje". Een beperkt aantal woorden heeft soms wel een tussen-e en andere woorden niet, bijvoorbeeld "maan" heeft zowel "maanlicht" als "maneschijn".

De regel uit 1954 schonk geen aandacht aan deze kwestie. Een aantal dubieuze zaken uit de spelling '54 vindt echter zijn oorsprong in deze zaak. Zo was één van de omstreden woorden "schroevedraaier", want het ding is voor meerdere schroeven gemaakt. Als we kijken naar de tussen-e-situatie voor "schroef", dan zien we in de woordenboeken een lange lijst samenstellingen met "schroef" als linkerdeel, maar geen één levert een tussen-e op, op schroevedraaier na.

Het enkelvoud van schroevedraaier is al dubieus, maar het feit dat bij schroef in geen enkel ander woord een tussen-e ontstaat, maakt de enkelvoudkwestie onlogisch. Het is veel logischer te redeneren dat we, zoals veel mensen al redeneren, met een meervoud te maken hebben: "schroevendraaier".

Dit is interessant, want door naar de tussen-e-situatie te kijken, kunnen we een dubieus geval uit 1954 oplossen. Ook in andere gevallen kunnen we een door velen gewenste meervouds-n schrijven, zoals in kurkentrekker. Het lijkt daarom verstandig deze kwestie in de herformulering op te nemen.

Tussen-s

De volgende situatie in het samenstelproces is het bepalen of we me een tussen-s te maken hebben. Omdat het in dit verhaal over de tussen-n hebben ga ik daar niet verder op in.

Tussen-n

Tot slot moeten we nog bepalen of we met een tussen-n-situatie te maken hebben. Dit is waarschijnlijk het deel van de spelling wat het lastigst te beregelen valt. Veel woorden hadden traditioneel een n vanwege een naamvals-n en niet vanwege een meervouds-n.

Die naamval bestaat niet meer en hoort dus in principe onze spelling niet te beïnvloeden. In sommige woorden lijkt echter toch nog een tussen-n thuis te horen zoals "boerendochter" en "herenhuis". Dit was in 1954 opgelost door te stellen dat indien het linkerdeel naar een persoon verwees, een tussen-n volgde.

Ideaal was dit niet, want in "koninginnedag" hoort die tussen-n niet thuis. Dat loste men op door te stellen dat een tussen-n niet volgde bij een uniek persoon. Al bij al komt dit zeer chaotisch over.

Bovendien is naar mijn mening de situatie boerenkaas exact dezelfde als in schapekaas, waarbij de laatste zonder tussen-n geschreven werd omdat een schaap niet naar een persoon verwees.

We kunnen een aantal strategieën kiezen voor deze herformulering:

- Taaluniestijl: De tussen-n nooit schrijven, en vervolgens hopen dat het ding verdwijnt. Dus "boeredochter", "herehuis", "boerekaas", "schapekaas".
- Dezelfde oplossing als in 1954 kiezen.
- De oplossing uit 1954 verruimen dat we ook woorden als schapenkaas met n kunnen spellen.
- Molewijkstijl: Niet reguleren, "boerenkaas" en "schapenkaas" gaan schrijven en zien hoe de spelling zich verder ontwikkelt.

Omdat we niet weten hoe we kwestie moeten oplossen, bestaat geen argument om wijzigingen uit te voeren. Dus kiest deze herformulering voor de oplossing uit 1954. Dit is een basisprincipe dat naar mijn mening vaker bij spellingswijzigingen toegepast had moeten worden.

De tekst

Aldus kunnen we komen tot de tekst van de herformulering.

1. *Het linkerdeel van de samenstelling kan zowel in enkelvoud als meervoud staan. Per woord is bepaald of dit woord indien het als linkerdeel in een samenstelling wordt gebruikt een tussen-e oplevert als het enkelvoudig wordt gebruikt.*
2. *We schrijven het linkerdeel alleen en alleen dan in meervoud als het schrijven van het linkerdeel in enkelvoud een logische onmogelijkheid oplevert. In alle andere gevallen schrijven we enkelvoud.*
3. *Staat het linkerdeel in enkelvoud, dan kijken we of een tussen-s noodzakelijk is.*
4. *Staat het linkerdeel in enkelvoud en is geen tussen-s noodzakelijk, dan kijken we of een tussen-n noodzakelijk is. Een tussen-n is noodzakelijk indien het linkerdeel naar een persoon verwijst, maar niet naar één specifieke persoon.*

Bespreking

Regel 1 regelt de eerder besproken tussen-e die in woorden als pannekoek en zonnenschijn opduikt. Deze regel schenkt nog geen aandacht aan de groep woorden die in sommige gevallen een tussen-e oplevert, zoals maanlicht versus maneschijn. Dat leek onverstandig, omdat een goed begrip van deze situatie waarschijnlijk essentieel is om deze goed in een regel te formuleren.

Regel 2 regelt het noodzakelijk meervoud. Merk op dat de regel zeer scherp gesteld is. Door de juiste formulering is het opnieuw mogelijk een heikele kwestie uit de spelling van 1954 op te lossen; de bessesapkwestie. Bij veel mensen zal een glas bessesap aan een noodzakelijk meervoud doen denken, immers in het glas zit het sap van meerdere bessen.

Het is verleidelijk om in deze situatie bessensap te gaan schrijven, en te regel aan te passen dat er in "de betreffende situatie" sprake moet zijn van een noodzakelijk meervoud. Een dergelijke regel zou echter tot een spelling "appelensap" leiden, omdat in een glas appelsap sap van meerdere appels zit.

Niemand zal sap van één bes een logische onmogelijkheid noemen. Daardoor is de enig mogelijke interpretatie met de regel zoals hier opgeschreven dat de spelling "bessesap" moet zijn en is de spelling van deze drank gelijk aan die van de andere vruchtesappen

Regel 3 beregelt de tussen-s. Omdat we het daar in dit document niet over hebben gaat de regel zoals geformuleerd niet in op situaties waar wel en geen tussen-s nodig is.

Regel 4 beregelt ten slotte de tussen-n, en gebruikt dezelfde constructie als in 1954 gebruikt is.

Conclusie

De tussen-n, zoals hier in regel 4 beregeld, blijft een problematische zaak waar vooralsnog geen perfecte regel voor te verzinnen is, iets wat de redactie van de Witte Spelling ook geconstateerd heeft.

Het is mogelijk hier met de botte bijl doorheen te gaan en door de tussen-n te laten vallen, maar de meervouds-n te handhaven. Dit zou een aantal contraïntuïtieve woordbeelden opgeleverd hebben, maar zelfs dan hadden we waarschijnlijk minder dubieus gespelde woorden gekregen dan met de regel uit 1995.

Zelfs met handhaving van de oplossing uit 1954 hiervoor blijkt het goed mogelijk door herformulering van de regel van 1954 een aantal heikele spellingskwesties op te lossen, zonder dat we nieuwe introduceren. Wat dat betreft lijkt de weg van herformulering in plaats van vervanging een zeer haalbare kaart om de spelling consistentier te maken.

Vanwege het onderwerp leek het gepast dit document op te stellen in de spelling van 1954.